

гнілі, харчовых адходаў, смецця, нясвежай ежы, бяздомных жывёл і нямытых людзей. Лексічная адзінка *reek*, як правіла, апісвае пах цела чалавека ці скуры жывёлы. Назоўнікі *stench* і *stink* працяўляюць тэндэнцыю да апісання пахаў, характэрных для прадуктаў гарэння.

Такім чынам, лексічныя адзінкі англійскай мовы, якія адносяцца да катэгорыі паху, у большасці выпадкаў аб'ядноўваюцца ў адно намінатыўнае поле. У той жа час назіраецца тэндэнцыя размежавання сінонімаў. Нестандартныя, нетыповыя ўжыванні прааналізаваных назоўнікаў ілюструюць тэндэнцыю да іх дыферэнцыяцыі.

Літаратура

1. Антрушина, Г. Б. Лексикология английского языка. Текст / Г. Б. Антрушина, О. В. Афанасьева, Н. Н. Морозова. – М. : Дрофа, 2004. – 288 с.
2. Беляков, А. Власть аромата / А. Беляков // Новый жемчуг. Журнал. – 2001. – № 2. – 143 с.
3. Бруд, В. Запахи в жизни человека / В. Бруд, И. Конопацкая: ароматизаторы. – М. – Париж : ООО Tereza-Inter, 2000. – 408 с.
4. Карасик, В. И. Лингвокультурные концепты: подходы к изучению Текст. / В. И. Карасик // Социолнгвистика вчера и сегодня. – М., 2004. – 390 с.
5. Мюллер, В. К. Новый Англо-Русский словарь / В. К. Мюллер. – М., 2008. – 654 с.
6. Райт, Р. Х. Наука о запахах. Текст / Р. Х. Райт. – М. : Мир, 2006. – 530 с.
7. American Heritage Dictionary of the English Language. Boston, USA : Houghton Mifflin. 2006. – 763 p.
8. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2008. – 1380 p.
9. Meriam-Webster Dictionary. Springfield, Massachusetts : Merriam-Webster, 2008. – 780 p.
10. Webster's Dictionary and Multilingual Thesaurus. Springfield, Massachusetts : Merriam-Webster, 2009. – 1036 p.

Ю. С. Заблоцкая (Беларусь)

УДАКЛАДНЯЛЬНАЯ РОЛЯ ПАРЭНТЭТЫЧНЫХ КАНСТРУКЦЫЙ У МАСТАЦКІХ ТЭКСТАХ У. КАРАТКЕВІЧА

Кожны выдатны пісьменнік уносіць нешта новае ў развіццё мовы мастацкай літаратуры, знаходзіць моўныя сродкі, якія не толькі па-свойму дазваляюць перадаць чытачу думкі і ідэі, але і вылучаюць самога аўтара сярод іншых пісьменнікаў. І чым больш значная фігура пісьменніка, тым больш у яго стыль арыгінальнага і непаўторнага.

Ідэястыль, або індывідуальны стыль, пісьменніка як творцы мастацкага тэксту пры дапамозе чалавечага слова – паняцце надзвычайна складанае. Гэта і светапогляд мастака слова, і метады мастацкі, і літаратурны ці філасофскі напрамак, да якога належыць сам творца, і адметнасці формы разам са зместам ягонага твора (усіх яго твораў), і выбар сродкаў (у тым ліку і вобразна-выяўленчых), і спосабы пісьма (праз уласную ці няўласна простую мову, праз сінкрэтызм мастацкага маўлення і інш.) [1, с. 3].

Мастацкі стыль з'яўляецца шматгранным, поліфункцыянальным і неаднастайным. Што да У. Караткевіча, то адным з найбольш яркіх спосабаў рэалізацыі яго індывідуальнага стылю можна назваць выкарыстанне парэнтэтычных канструкцый, якія з'яўляюцца сталым «спадарожнікам» усіх мастацкіх твораў пісьменніка. Ужыванне парэнтэтычных канструкцый выклікана аднастравеннем у маўленні свядомасці, якая па сваёй сутнасці не можа быць аднапланавай [2, с. 15]. Пры гэтым варта заўважыць, што парэнтэтычныя канструкцыі ўводзяцца ў канву тэксту з мэтай, якая падпарадкоўваецца мастацкай задуме

письменніка. Такія канструкцыі хоць і ўскладняюць сінтаксічную структуру сказа, але і спрашчаюць працэс разумення ўсяго тэксту ў цэлым [5, с. 113].

Выкарыстанне парэнтэзы з пэўнай мэтай прадугледжвае наданне ўстаўцы канкрэтнай функцыі. Для тэкставай спадчыны У. Караткевіча характэрная такая функцыя, як выкарыстанне ўставак для расшыфроўкі або ўдакладнення паняцця. Аўтар дапускае, што не заўсёды чытачу можа быць зразумелы сэнс канкрэтнага слова, абрэвіятуры або выражэння, таму і выкарыстоўвае парэнтэзу.

Напрыклад:

Філары (калоны, што падтрымлівалі скляпенні) і самі скляпенні былі абураюча і агідна абабітыя («Чорны замак Альшанскі»).

Парэнтэза тут неабходна пісьменніку для тлумачэння значэння выкарыстанага іншамоўнага слова. Цікава, што само слова «філар» – гэта транслітаральная перадача польскага «filar», што ў перакладзе якрэз і абазначае «калона».

Пры гэтым І. І. Гаўрыленка адзначае, што выкарыстанне ўстаўных канструкцый для перакладу на іншую мову з’яўляецца частай з’явай у навуковым стылі мовы [4, с. 11]. Аднак У. Караткевіч выкарыстоўвае гэты прыём у сваіх мастацкіх тэкстах: *Як лаціняне кажучь: Finis (канец) («Чорны замак Альшанскі»).*

Тут парэнтэтычная канструкцыя выкарыстоўваецца пісьменнікам у якасці перакладу іншамоўнага слова, якое па тых або іншых прычынах можа быць невядома шырокаму колу чытачоў.

Даволі часта аўтар аддае перавагу такім устаўкам, якія пры зняцці дужак могуць успрымацца як удакладняльныя словы і звароты, таму што ў змест асноўнага сказа такія адзінкі могуць быць уведзеныя з дапамогай удакладняльнага звароту *гэта значыць: Толькі першы цікавіцца сэнсам кінарысаў, якія не даюць ні пладоў, ні драўніны, а другога цікавіць палітыка ў Непале і ўвогуле ўсё ад касмічных пералётаў і спосабу варыць малінавае варэнне – і аж да тэорыі чырвонага ссоўвання і лётаючых талерак, якія ён абавязкова называе НЛА (неапазнаны лётаючы аб’ект) («Чорны замак Альшанскі»).*

Выкарыстанне парэнтэзы ў дадзеным прыкладзе звязана з тым, што чытачамі могуць выступаць людзі розных узроставых груп і сацыяльнага становішча. Таму не ўсім можа быць вядомая ўжытая абрэвіятура. І таму прыведзеная парэнтэтычная канструкцыя выкарыстоўваецца аўтарам для яе расшыфроўкі.

Цікавым у адносінах выканання ўдакладняльнай ролі парэнтэзы з’яўляецца наступны прыклад: *Тут яму не хапала месца, але, гледзячы на тым, што апошнія словы былі лаянкай «лайно (гной, памёт, адкіды), псіно», – чалавек, які запісваў гэта, аж задыхаўся ад ярасці, аж гарэў ад жадання дадаць яшчэ нешта («Чорны замак Альшанскі»).*

Тут устаўная канструкцыя неабходная пісьменніку для тлумачэння значэння слова, якое падаецца праз сінанімічны рад. Варта ўдакладніць, што слова «лайно» можа ўжывацца і ў іншым значэнні. Так, напрыклад, у слоўніку ўсходняй Магілёўшчыны гаворыцца аб тым, што лайно – гэта адна рэч бялізны [3, с. 246]. Каб не ўзнікала двухсэнсоўнасць, У. Караткевіч і быў вымушаны парэнтэтычна растлумачыць чытачу значэнне абранага слова.

Вельмі адметны наступны прыклад, дзе парэнтэза ўключае ўдакладняльны зварот са словамі *гэта значыць: Я есм перыв (гэта значыць первы, першы – аўтар наблытаў, бо тэксту кнігі не хапала) і апошні... («Чорны замак Альшанскі»).*

Выкарыстанне ўстаўкі прадыктавана неабходнасцю тлумачэння блытаніны ў напісанні слова. Аднак пісьменніку было недастаткова проста выкарыстоўваць удакладняльны зварот. Паўстала неабходнасць не толькі ўдакладніць слова, а максімальна вылучыць гэтую інфармацыю, звярнуць увагу чытача на тое, што аўтар наблытаў.

І яшчэ адзін прыклад: *Калваріе – месца кары, лобнае месца, галгофа, могільнік (ад лацінскага calva – чэран)* («Чорны замак Альшанскі»).

Тут парэнтэтычная канструкцыя ўжываецца з мэтай тлумачэння этымалогіі слова.

Наступны прыклад: *Глянцце, якая свірэпа (свірэпаю ў беларускай мове XVI стагоддзя называлі клячу)* («Дзікае паляванне караля Стаха»).

Парэнтэтычная канструкцыя ўводзіцца У. Караткевічам не толькі для тлумачэння значэння слова, але і для ўказання на дакладны часавы перыяд яго выкарыстання ў мове. Чытач разумее, што гаворка персанажа напоўнена ўстарэлымі словамі. Такі прыём, па сутнасці, выконвае яшчэ і характарыстычную ролю, таму што спрыяе апісанню маўленчай асобы персанажа.

Яскравым прыкладам выкарыстання парэнтэзы ў якасці ўдакладнення з’яўляецца наступны сказ: *Кіламетры за чатыры ад Данілег (Данілевічы таксама) я яшчэ здалёк убачыў нешта такое, што сэрца маё не паверыла і ўпала, а пасля ледзь не выскочыла ад радаснай упэўненасці, што вочы мае не падманулі мяне* («Дрэва вечнасці»).

У. Караткевіч звяртаецца да парэнтэзы для таго, каб увесці другую геаграфічную назву вёскі. Цікава, што назва Данілевічы – гэта афіцыйная назва вёскі, а Данілегі – былая. Пры гэтым менавіта мінулую назву пісьменнік выкарыстоўвае ў асноўным змесце сказа, а афіцыйная назва падаецца дадаткова. Сам твор «Дрэва вечнасці» мае прыкмету паэтыкі рамантызму, таму можна меркаваць, што менавіта старажытная назва рамантызуецца, з’яўляецца больш важнай і мае нейкі сакральны сэнс для аўтара.

Такім чынам, у выніку прымянення такіх сінтаксічных канструкцый, як парэнтэтычныя ўключэнні, узнікаюць дадатковыя магчымасці ў арганізацыі мастацкіх тэкстаў, а само аўтарскае апавяданне ўскладняецца. Устаўныя канструкцыі з’яўляюцца адметнай асаблівасцю сінтаксісу У. Караткевіча. Яны выступаюць як арганічны элемент мастацкай прасторы.

Выкарыстанне У. Караткевічам парэнтэзы для расшыфроўкі або ўдакладнення паняцця прадыктавана неабходнасцю самога тэксту. Прымяненне ўставак у такой функцыі – гэта імкненне аўтара растлумачыць лексемы, якія ўжываюцца ў мастацкіх тэкстах. Так У. Караткевіч пазбягае недаказанасці ў адносінах да чытача, заблытанасці і двухсэнсоўнасці. Удакладняльнае выкарыстанне парэнтэтычных канструкцый з’яўляецца неад’емнай рысай творчасці аўтара, што, несумненна, дазваляе назваць такое функцыянальнае ўжыванне парэнтэзы адным з маркераў індывідуальнага аўтарскага стылю пісьменніка.

Літаратура

1. Абабурка, М. В. Асаблівасці ідыястылю Уладзіміра Караткевіча: лінгвакультуралагічны аспект: манаграфія / М. В. Абабурка, В. М. Шаршнёва, Я. В. Вялічка. – Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. – 220 с.
2. Абаева, Ж. С. Прагматика разговорности в языке газеты / Ж. С. Абаева // Вестник Кокшетауского государственного университета имени Ш. Уалиханова. Серия филологическая. – 2015. – № 2. – 360 с.
3. Бялькевіч, І. К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / І. К. Бялькевіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1970. – 512 с.

4. Гавриленко, И. И. Дополнительная информация в научных текстах: семантические, синтаксические и просодические особенности (на материале русского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / И. И. Гавриленко. – М., 2004. – 23 с.
5. Заблоцкая, Ю. С. Ретроспекційна і праспекційна накіраванасць парэнтэтычных канструкцый у мастацкіх творах У. Караткевіча / Ю. С. Заблоцкая // Весн. Магілёўс. дзярж. ун-та. Сер. А, Гуманітар. навукі (гісторыя, філасофія, філалогія). – 2020. – № 2. – С. 112–118.